

กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน

The Participatory Process in the Development of Housing and Community Comfortable Living Performance Standards

ถิรวัดน์ พิมพ์เวิน

Tirawat Pimwern

สาขาวัตกรรมการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Department of Innovative Real Estate Development, Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University

Email: tirawat@ap.tu.ac.th

Received 27/2/2019 Revised 16/8/2019 Accepted 20/8/2019

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการวิจัยเพื่อการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) อีกทั้งมีความพยายามสอดแทรกกระบวนการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ซึ่งถือเป็นการพัฒนาความรู้ เกณฑ์ และมาตรฐาน ในการประเมินสภาวะความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนในเชิงคุณภาพ (Housing and Community Performance Standards) ที่ยังไม่ได้รับความนิยมมากนักในการนำมาศึกษาในประเทศไทย บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดประสบการณ์และถอดความรู้ของผู้วิจัย ในโครงการศึกษามาตรฐานฯที่ยังไม่ได้ถูกบันทึกโดยมีวิธีการวิจัยภายใต้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 11 ขั้นตอน ผลการศึกษา พบว่า ทุกกระบวนการเป็นไปตามที่แนวคิดการมีส่วนร่วมได้ระบุไว้ ทั้งในเรื่องระดับของการมีส่วนร่วมที่ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้เพียงระดับที่ 4 จาก 5 ระดับเท่านั้น เนื่องจากภาคีเครือข่ายไม่สามารถทำการประเมินผลกระบวนการหากปราศจากการให้คำแนะนำของผู้วิจัย และข้อค้นพบของกระบวนการมีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัย คือ 1) ผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจภาคีเครือข่ายและกลุ่มเป้าหมายอย่างถ่องแท้ 2) ผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ เช่น คุณภาพในด้านเนื้อหา ความเข้มข้นของกระบวนการมีส่วนร่วม และระยะเวลาในการดำเนินงาน 3) การออกแบบเครื่องมือและวิธีการศึกษาถือว่ามีความสำคัญที่จะส่งเสริมให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ากระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้การศึกษามาตรฐานฯดังกล่าว จะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ออกแบบกระบวนการในการวางแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนทั้งในเชิงนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติได้ในหลายกรณีต่อไป

คำสำคัญ

กระบวนการมีส่วนร่วม

มาตรฐานความอยู่สบาย

ที่อยู่อาศัย

การพัฒนาที่อยู่อาศัย

ชุมชน

Abstract

The research aims to evaluate the participatory process in Community Comfortable Living Performance Standards to provide a better guideline for community participation under Participatory Action Research (PAR) conceptual framework. According to PAR, the participatory process in stakeholders network making was emphasized. The other participatory processes such as workshop, study trips, in-dept interviews and public hearing were included which was the development of knowledge and measurement of Housing and Community Living Performance Standards. All stakeholders, including National Housing Authority (NHA), local authority, community leaders and community members participated in all processes to achieve Community Comfortable Living Performance Standards. Even though, the participatory process conformed with participatory theories, the result has shown that it reached level 4 out of 5 levels. This was because community members were not able to evaluate themselves without guidances from the researcher. To achieve the highest scale of participation, 1) the researcher should thoroughly understand needs and behaviours of all stakeholders and the target groups 2) all stakeholders are significant variables, contributing to obtaining quality of data collected and shortening time consumed during the participatory process and 3) the design of participatory tools and process are also important to encourage and promote a genuine participatory process. Finally, the findings of this paper would be a useful guideline to the participatory processes in future housing and community development projects elsewhere.

Keywords

Participatory Process

Standards of Comfortable Living

Housing

Housing Development

Community

1. บทนำ

โครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน เพื่อการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นโครงการวิจัยที่การเคหะแห่งชาติได้มอบหมายให้ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยดำเนินการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2559 โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ทิพย์ พานิชภักดิ์ เป็นหัวหน้าโครงการ (Panitchpakdi, Pimwern and Laohapiyawisit, 2018) โครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายฯ เป็นโครงการนำร่องการพัฒนามาตรฐานจากชุมชนที่ถือได้ว่ามีความอยู่สบายในประเทศไทย โดยใช้พื้นที่ริมแควอ้อมจังหวัดสมุทรสงครามเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ได้รับการคัดเลือกจากโครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและแผนป้องกัน/แก้ไขปัญหา ชุมชนแออัด กลุ่มจังหวัดภาคกลาง ในปี พ.ศ. 2542 ให้เป็นชุมชนที่มีความน่าอยู่ น่าสบายที่สุดชุมชนหนึ่ง โครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายฯ มีเป้าหมายในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ ที่มีลักษณะการคิดริเริ่มจากล่างขึ้นสู่บน (Bottom-Up Approach) แทนการจัดทำมาตรฐานที่อยู่อาศัยเดิมที่ใช้แนวคิดจากบนลงล่าง (Top-Down Approach) ที่มักเกิดจากการนำมาตรฐานจากต่างประเทศมาปรับใช้เป็นหลัก เช่น มาตรฐานที่อยู่อาศัยและชุมชนของการเคหะแห่งชาติ พ.ศ. 2531 (National Housing Authority, 1986) ที่ประกอบด้วยมาตรฐานเพียงมิติด้านกายภาพและตัวชี้วัดที่สามารถวัดได้โดยใช้ข้อมูลทางสถิติและวิธีทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น เช่น อุณหภูมิ ความชื้น และคุณภาพของน้ำ เป็นต้น ซึ่งไม่ครอบคลุมกับลักษณะความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนในบริบทของไทยที่ผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญกับความอยู่สบายในมิติที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น มิติด้านกายภาพ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคมวัฒนธรรม และมิติด้านสิ่งแวดล้อม และเพื่อป้องกันข้อบกพร่อง ตัวแปร และหลักเกณฑ์ในการประเมินคุณลักษณะความอยู่สบายในที่อยู่อาศัยและชุมชนที่ได้รับการยอมรับจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงมีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างครอบคลุมทั่วถึง (Reason and Rowan, 1981; Graves, 1992; Fawcett, 1990; O’Fallon, Tyson and Dearth, 2003) ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยคู่ขนานไปกับการศึกษาเชิงวิชาการตลอดระยะเวลาศึกษา 12 เดือน ซึ่งผู้วิจัยได้มีความพยายามในการสอดแทรกกระบวนการมีส่วนร่วม

ในทุกกระบวนการ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน และเกิดเป็นมาตรฐานความอยู่สบายฯ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งถือเป็นการพัฒนาความรู้และเกณฑ์ในการประเมินสถานะความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนในเชิงคุณภาพ (Housing and Community Performance Standards) ที่ยังไม่ได้รับความนิยมในการนำมาศึกษาในประเทศไทย

บทความชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ผู้วิจัยได้พบตลอดระยะเวลาในโครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน เพื่อการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย ที่ยังไม่ได้ถูกบันทึกกระบวนการเครื่องมือ ข้อค้นพบ และบทเรียนที่ได้จากการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมดังกล่าว ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามาตรฐานความอยู่สบายฯ นี้จะสามารถนำไปใช้ในการวางแผนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนทั้งในเชิงนโยบายและนำไปสู่การปฏิบัติได้ในหลายกรณีต่อไป

2. การทบทวนวรรณกรรม

2.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการในการวิจัยที่บูรณาการกิจกรรมระหว่างการศึกษา สังคมเชิงลึก การศึกษาเชิงวิชาการ และการลงมือปฏิบัติ โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ที่ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถทำให้บรรลุสู่เป้าหมายของงานวิจัยที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ไปพร้อมกัน (White, Suchowierska & Campbell, 2004, pp. 3-12) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ของแต่ละศาสตร์มีลักษณะร่วมกัน คือ 1) ภาคีเครือข่ายเข้าร่วมในทุกกระบวนการของการวิจัย 2) การแบ่งปันและสร้างสมมูลอำนาจระหว่างนักวิจัยและภาคีเครือข่าย 3) การยอมรับและเคารพในองค์ความรู้ของผู้เข้าร่วมที่แตกต่างกัน 4) การเรียนรู้สองทางระหว่างนักวิจัยและภาคีเครือข่าย 5) การแปลงผลจากการวิจัยไปสู่นโยบายใหม่ โครงการ และนำไปสู่การเปลี่ยนทางสังคม และ 6) ประชาชนและภาคีเครือข่ายมีบทบาทหลักในการทำงานแตกต่างจากการวิจัยรูปแบบเดิม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จะช่วยให้มีการพัฒนาที่ตรงประเด็นตามคำถามการวิจัย เกิดเครื่องมือในการพัฒนาที่เป็นสอดคล้องกับผู้เข้าร่วม

กระบวนการ เกิดแนวทางในการแก้ปัญหาที่ได้รับการยอมรับ เกิดการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างครอบคลุมทั่วถึง และการเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยปรับปรุงความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของการค้นคว้า นั้น ซึ่งในการดำเนินการ PAR ต้องคำนึงถึง 4 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) การคัดเลือกผู้เข้าร่วมหรือการรับคน ประกอบด้วย การระบุกลุ่มที่มีศักยภาพ การประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างโอกาสในการทำ PAR การเข้าหากลุ่ม การสร้างความสัมพันธ์ การมุ่งสู่บุคคลที่มีศักยภาพ การคัดเลือกบุคคล และการรักษาการเป็นสมาชิกของคณะทำงานให้ดำรงอยู่ต่อไป

2) การกำหนดบทบาทและหน้าที่สำหรับนักวิจัยและผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย การระบุกรอบของ PAR การระบุบทบาทของสมาชิก การระบุความรับผิดชอบของสมาชิก และการจัดสรรอำนาจ

3) การให้ความรู้แก่คณะทำงาน ประกอบด้วย การให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับนักวิจัย ให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เข้าร่วม และเปิดโอกาสในการเรียนรู้ใหม่สำหรับผู้เข้าร่วมและนักวิจัย

4) การจัดการและให้ความช่วยเหลือ ประกอบด้วย การระบุความต้องการด้านการจัดการระบุความจำเป็นที่ต้องได้รับการสนับสนุน และการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบและทรัพยากร

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะที่โดดเด่นในเรื่องการค้นหาข้อมูลและแนวคิดเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ซึ่งผู้มีส่วนร่วมจะต้องเข้าร่วมในทุกกระบวนการของการวิจัย การแบ่งปันและสร้างสมดุลด้านอำนาจระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนร่วม การยอมรับและเคารพในองค์ความรู้ที่แตกต่าง ทำให้เกิดการเรียนรู้สองทาง มีการแปลงผลจากการวิจัยไปสู่นโยบายหรือโครงการใหม่ ภาคประชาชนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทหลักในการพัฒนาซึ่งเกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคุณค่าของ PAR ในการวิจัยนี้ คือกระบวนการและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (Chaowarat, Sawangchaeng & Piriyakarnnon, 2016)

จากแนวคิดและหลักการของการมีส่วนร่วมดังกล่าว นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วม เป็นยุทธวิธีที่สำคัญทำให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องซึ่งมีเทคนิคที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกระบวนการ (Erwin, 1976; Jeanthumrong, 1987)

2.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการที่นำมาใช้ในการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการที่สนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ (Interaction) นำไปสู่การแลกเปลี่ยนและสร้างความเข้าใจร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ในมิติต่างๆ ต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่มีความหลากหลายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างเหมาะสม โดยทุกคนต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาขั้นตอนอย่างเสรี (Detchpiban, 2011)

ปัจจุบันแนวคิดการมีส่วนร่วมในงานพัฒนา ได้รับการยอมรับและได้ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาชุมชนและที่อยู่อาศัย กระบวนการมีส่วนร่วมไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาครัฐในการริเริ่ม วางแผน แต่กระบวนการขึ้นอยู่กับประชาชนในชุมชนเป็นหลัก คือ ประชาชนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเป็นอิสระ โดยเน้นการทำงานในกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน พลังกลุ่มจะเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้การพัฒนาต่างๆ บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้การพัฒนาในรูปแบบการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องมีภาคีหรือเครือข่ายที่หลากหลาย ยกตัวอย่างเช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ บริษัทผู้พัฒนา และประชาชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา

การมีส่วนร่วมของประชาชน มิใช่การบังคับ การขอร้อง การขู่เข็ญ หรือการเสียสละ และแตกต่างจากการให้ความร่วมมือ (Rapeepat, et al., 1982) โดยทั่วไป การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ โดยคนในคือผู้อยู่อาศัย และคนนอกคือผู้พัฒนาโครงการ ดังนี้










ระดับที่ 1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน เรียงลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมกับผู้อยู่อาศัย และคนนอกคือผู้พัฒนาโครงการ ดังนั้น

ระดับที่ 2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุ ปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยที่คนในชุมชนมีบทบาทมากขึ้น

ระดับที่ 3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหา และวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันกับผู้อยู่อาศัยและคนนอกคือผู้พัฒนาโครงการ ดังนั้น

ระดับที่ 4 ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา ในระดับนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าคนในได้ผันตัวมาเป็นมากกว่าผู้ดำเนินการและลงมือด้วยตนเอง เพื่อสามารถขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับที่ 5 ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งถือเป็นระดับขั้นสูงสุดของการมีส่วนร่วม เพราะคนในสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกระบวนการที่ผู้อยู่อาศัยคิดเป็นดำเนินการด้วยตนเอง

Level of Participation	Community Roles		Outsider Roles
None			 Surrogate
Indirect			 Surrogate
Consultative	Interest Group		 Advocate
Shared Control	Stakeholder		 Stakeholder
Full Control	Principle		 Resource

ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชน Nabeel Hamdi. (1997) (Level of participation in community development planning)

Nabeel Hamdi ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการมีส่วนร่วม ได้เตือนให้นักวางแผนตระหนักว่า นักวางแผนเป็น “คนนอก” และความยั่งยืนของแผนขึ้นอยู่กับระดับความมีส่วนร่วมของ “คนใน” ชุมชน หาก “คนใน” มีส่วนร่วมในระดับมากขึ้นเท่าไร ย่อมทำให้กระบวนการวางแผนมีความยั่งยืน และมีการนำไปสู่การปฏิบัติได้มากขึ้นเท่านั้น (Hamdi, 1996)

3. วิธีการศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมในศึกษามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาร่วมกันของภาคีเครือข่ายเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยสมุทรสงคราม ที่ประกอบด้วย หน่วยงานในระดับต่างๆ ทั้งหน่วยงานระดับจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ ราษฎรท้องถิ่น สถาบันการศึกษาทั้งในและนอกพื้นที่ และคณะผู้วิจัย โดยร่วมกัน

สำรวจ ศึกษา เก็บข้อมูลทั้งภาพรวมและข้อมูลเชิงลึก ร่วมกันคิด วิเคราะห์ และพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ ซึ่งภาคีเครือข่ายแต่ละกลุ่มมีบทบาทหน้าที่และความสำคัญที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเฉพาะที่เป็นอย่างทางการ 11 ขั้นตอน ดังนี้



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ (Participatory process in Development of Housing and Community Comfortable Standards)

โดยบทความชิ้นนี้ จะเป็นการอภิปรายรายละเอียดของกระบวนการมีส่วนร่วม ภายใต้กรอบแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และแนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation) เพื่อแสดงให้เห็นถึงแนวทาง ความสำคัญ ข้อจำกัด และข้อควรระวัง ผ่านวิธีการ กระบวนการ และเครื่องมือที่ถูกใช้ตลอดระยะเวลาของโครงการฯ

4. พื้นที่ศึกษา

4.1 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้แก่ พื้นที่ริมคลองแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม ใน 2 ฝั่งคลอง เป็นระยะทาง 7 กิโลเมตร โดยฝั่งด้านทิศเหนืออยู่ในเขตอำเภอบางคนที ประกอบไปด้วย ต.บางกุ้ง ต.บางสะแก และ ต.บ้านปราโมทย์ ในฝั่งด้านทิศใต้อยู่ในเขตอำเภอัมพวา ประกอบด้วย ต.แควอ้อม และ ต.เหมืองใหม่ (Burana, 2013)

4.2 ความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนริมแควอ้อม

ความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนริมแควอ้อม เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างหลายองค์ประกอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นองค์รวม ประกอบด้วย การรักษาระบบนิเวศ การมีสังคมสงบสุข การมีอาชีพที่พึงพาระบบนิเวศและ



ที่ตั้งของแควอ้อม
(Location of Khwae Awm)



ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ริมน้ำแควอ้อม
(Banks of Khwae Awm Canal)

ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 3 พื้นที่ศึกษา ชุมชนริมน้ำแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม
(Locations of the study communities along Khwae Awm Canal, Samut Songkhram)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 4 ภูมิวัฒนธรรมอันสวยงามของพื้นที่ศึกษา (The cultural beauty of the study locations)

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พอเพียง มีชัยสดี เข้มแข็ง พึ่งพาตนเอง สืบทอดดำรงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการตั้งถิ่นฐานที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ระบบนิเวศสามน้ำ และคนส่วนใหญ่พึงพอใจให้บ้านเมืองของตนเต็มไปด้วยต้นไม้ สายน้ำ อากาศบริสุทธิ์ ดำรงเอกลักษณ์เมืองสงบ น่ายอยู่ รวมตัวเป็นกลุ่ม เชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายช่วยกันดูแลท้องถิ่น สร้างความตระหนักรู้และร่วมกันรักษาความเป็นชุมชนที่มีระบบนิเวศสามน้ำเพื่อการดำรงชีพอย่างพอเพียง (รูปที่ 4)

โดยองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน ประกอบด้วยดังต่อไปนี้

1) ลักษณะสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ แควอ้อมเป็นลำน้ำที่สำคัญสายหนึ่งของจังหวัด เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศสามน้ำ (น้ำจืด, น้ำเค็ม และน้ำกร่อย) มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นแผ่นดินชุ่มน้ำที่มีแม่น้ำลำคลองมากมาย สานกันเป็นตารางเล็กๆทั่วพื้นที่เป็นที่รองรับน้ำเวลาน้ำขึ้น สามารถรับมือกับน้ำหลาก น้ำขึ้น น้ำลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทรัพยากรพืชและสัตว์

2) ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ในปัจจุบันริมแควอ้อม ประกอบด้วย 5 ตำบล 33 หมู่บ้าน 9,888 ครัวเรือน ประชากร 3,201 คนซึ่งถือว่ามีความหนาแน่น

น้อยมาก ไม่มีความแออัดในการอยู่อาศัย ทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนา มีวัดในพื้นที่มากถึง 11 วัด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุอาศัยอยู่เป็นหลัก ผู้คนส่วนใหญ่ยังมีวิถีชีวิตแบบเป็นคนรักความสงบ และมีกิจกรรมทางน้ำร่วมกันเป็นประจำ เช่น การตกบาตร การหาปลา และการชุตรอกคลอง

3) **ลักษณะทางเศรษฐกิจ** ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นชาวสวน ปลูกพืชแบบผสมผสาน ลิ้นจี่ ส้มโอ มะพร้าว มีที่ดินเฉลี่ย 5 ไร่ต่อครอบครัว มีการประกอบการค้าอยู่บ้างตามริมน้ำและริมถนนที่เป็นจุดรวมชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้มีฐานะดี ดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ขยัน ทำงานหนัก พึ่งพาตนเอง มัธยัสถ์ มีเงินออม หนึ่งคนสมุทรสงครามเสียภาษีต่อหัวมากเป็นที่สองรองจากกรุงเทพ ซึ่งถือเป็นผู้ที่มีความสามารถในการจ่ายได้อย่างสบาย

4) **ลักษณะทางกายภาพของชุมชน** ตลอดพื้นที่ 7 กิโลเมตรตามแนวลำแควอ้อมมีการตั้งบ้านเรือนแทรกอยู่ในแมกไม้ด้านที่ติดคลอง ด้านในเป็นพื้นที่สวนผสม และมีถนนสายเล็กๆ คดเคี้ยว ยาวขนานแควอ้อมทั้งสองฝั่งบรรยากาศเหมาะกับการอยู่อาศัยเป็นอย่างมาก การตั้งถิ่นฐานทางฝั่งคลองด้านใต้จะมีความหนาแน่นมากกว่าฝั่งเหนือ สามารถแบ่งชุมชนตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานได้เป็น 3 ช่วงคือ (1) ชุมชนบริเวณปากคลองด้านแม่น้ำแม่กลองเป็นชุมชนที่เคยทำการค้า มีเรือนไม้พื้นดินที่อยู่กันค่อนข้างหนาแน่นกว่าอีก 2 พื้นที่ (2) ชุมชนบริเวณกลางคลองส่วนใหญ่จะเป็นเรือนไทยตั้งกระจายห่างๆ กันอาศัยแทรกอยู่กับสวนผลไม้ และมีเรือนไม้พื้นดินประเภทร้านค้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นชุมชนของผู้มีรายได้ค่อนข้างสูงในพื้นที่ และ (3) ชุมชนท้ายคลองบริเวณวัดแก้วเจริญ อดีตเป็นชุมชนการค้าที่รุ่งเรือง ปัจจุบันเป็นเรือนแถวไม้พื้นดินค้าขายประปราย มีลักษณะควรค่าแก่การอนุรักษ์ จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนริมแควอ้อมไม่ได้มีเฉพาะองค์ประกอบทางด้านกายภาพ หรือตัวแปรที่สามารถวัดได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยองค์ประกอบด้านต่างๆ ที่มาตรฐานฯ ต่างประเทศไม่ได้ระบุไว้ ดังนั้น การพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ ในครั้งนี้ จึงได้นำแนวคิดการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมมาใช้เพื่อสามารถพัฒนามาตรฐานที่เกิดจากการร่วมศึกษาของภาคีเครือข่ายในภาคส่วนต่างๆ อย่างแท้จริง

5. ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ

ในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยฯ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเป็นหลัก ดังนั้น กระบวนการที่มีความสำคัญมากที่สุด กระบวนการหนึ่ง คือ การคัดเลือกผู้มีส่วนร่วม ผู้เข้าร่วมกระบวนการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อสร้างภาคีเครือข่ายในการพัฒนามาตรฐานฯ ในครั้งนี้ ซึ่งสามารถแบ่งกลุ่มผู้มีส่วนร่วมออกเป็น 5 กลุ่มหลัก จากทั้งหมด 50 คน โดยแนวคิดในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ 1) ผู้ที่มีบทบาทในระดับนโยบายและการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 50 2) สถาบันการศึกษาและนักวิชาการด้านที่อยู่อาศัยทั้งในและนอกพื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 29 และ 3) ผู้อยู่อาศัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่มีบทบาทในการนำมาตรฐานฯ ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติจริง คิดเป็นร้อยละ 21 ซึ่งในการสร้างภาคีเครือข่าย ผู้วิจัยได้ออกแบบสัดส่วนของผู้เข้าร่วมที่มาจากแต่ละหน่วยงานให้มีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน แต่มีความแตกต่างกันในเรื่องของบทบาทในแต่ละกระบวนการ เช่น หน่วยงานระดับจังหวัดจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องระดับนโยบายและการวางแผนในการแก้ปัญหาในภาพรวม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญในการศึกษาระดับพื้นที่ และผู้อยู่อาศัยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนกระบวนการ เช่น ร่วมเก็บข้อมูลและร่วมแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ด้วยความแตกต่างของผู้มีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็น เรื่องเพศ อายุ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และได้รับข้อคิดเห็นที่มีความหลากหลายครอบคลุมในทุกประเด็นที่มีความสำคัญต่อการศึกษา โดยผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานฯ ประกอบด้วยตัวแทนจากหน่วยงาน ดังตารางที่ 1

6. กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน

ในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน ได้มีความพยายามในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นแกนหลักในการออกแบบกระบวนการและเครื่องมือของทุกกิจกรรม โดยแต่ละกิจกรรมมีจุดประสงค์และกลุ่มเป้าหมายที่มีความแตกต่างกัน ทำให้ทุกกระบวนการต้องมีการจัดประชุมเตรียมงานร่วมกับคณะทำงานในพื้นที่ เพื่อออกแบบวิธีการและเครื่องมือที่

ตารางที่ 1 ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ (Participants in the development of housing and community comfortable living performance standards)

ระดับ	หน่วยงาน/ สถาบัน
1. หน่วยงานระดับจังหวัด	1.1 ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม
	1.2 รองผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม
	1.3 สภาเกษตรกรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรสงคราม
	1.4 โยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
	1.5 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดสมุทรสงคราม
	1.6 สภาเกษตรกรและสหกรณ์จังหวัดสมุทรสงคราม
	1.7 หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม
2. หน่วยงานระดับอำเภอ	2.1 นายอำเภออัมพวา
	2.2 นายอำเภอบางคนที
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	3.1 นายกเทศบาลเมืองใหม่
	3.2 กำนันตำบลบางสะแก
	3.3 ปลัด อบต.ดอนมโนรา
4. สถาบันการศึกษา	4.1 สำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสมุทรสงคราม
	4.2 มหาวิทยาลัยการเรียนรู้เพื่อปวงชน จังหวัดสมุทรสงคราม
	4.3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
	4.4 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
	4.5 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
	4.6 สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
	4.7 มหาวิทยาลัยรังสิต
5. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ	5.1 การเคหะแห่งชาติ
	5.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านที่อยู่อาศัย
	5.3 ประชาชนท้องถิ่น, ช่างเรือนไทย
	5.4 กลุ่มคนรุ่นใหม่ (ริชาร์แมกลอง)
	5.5 ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่

สอดคล้องกับลักษณะของผู้เข้าร่วมมากที่สุด อีกทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือได้ทันที หากคณะทำงานเห็นว่าไม่สามารถสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เท่าที่ควร คณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกระบวนการที่มีความหลากหลายทั้งหมด 11 กระบวนการหลัก ไม่รวมกระบวนการย่อยที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการ ซึ่งสามารถจำแนกกิจกรรมตามระดับการมีส่วนร่วม ได้ดังต่อไปนี้

6.1 การสร้างภาคีเครือข่าย และการสร้างความเข้าใจ

ในการวางแผนในการสร้างภาคีเครือข่ายและสร้างความเข้าใจ โดยมีจุดประสงค์ในการสร้างภาคีเครือข่ายที่มีความหลากหลาย ทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยตรงและผู้ที่มีศักยภาพในพื้นที่ โดยก่อนทำการลงพื้นที่เพื่อสร้างภาคีเครือข่าย ซึ่งเดิมผู้วิจัยได้วางแผนในการจัดประชุมเพื่อสร้างภาคีเครือข่ายไปพร้อมกัน โดยผู้วิจัยได้จัดทำหนังสือเชิญไปแต่ละหน่วย

งาน พบว่า มีผู้เข้าร่วมในการประชุมน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนกลุ่มเป้าหมายที่เชิญ ทำให้การจัดประชุมเพื่อสร้างภาคีเครือข่ายไม่เป็นไปตามที่ผู้วิจัยคาดหวัง

ผู้วิจัยจึงได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการ เพื่อที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจำเป็นต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกันในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะเรื่องการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประวัติ บทบาทหน้าที่ ความสนใจ รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิต ยกตัวอย่างเช่น 1) ผู้วิจัยจำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีการในการเข้าไปแนะนำตัว พบปะ พูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายจากการนั่งรถตู้เป็นการนั่งสามล้อเครื่อง (ชาเล้ง) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกัน ไม่ได้มองว่าผู้วิจัยเป็นคนนอกพื้นที่ และที่สำคัญคือสามารถสร้างความประทับใจแรกให้กับกลุ่มเป้าหมายและบุคคลที่ได้พบเห็น 2) กลุ่มเป้าหมายในหน่วยงานระดับจังหวัดต้องเตรียมพร้อมข้อมูลในระดับนโยบายและการวางแผน

พัฒนาที่อยู่อาศัยในระดับจังหวัด อีกทั้งผู้วิจัยต้องศึกษาบทบาทหน้าที่ ขอบเขตความรับผิดชอบด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของแต่ละหน่วยงาน เพื่อสามารถเตรียมข้อมูลที่มีความสอดคล้องกับหน่วยงานนั้นๆ 3) การสร้างภาคีที่ตัวแทนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ ผู้วิจัยต้องทำการแปลงข้อมูลให้ง่ายต่อความเข้าใจ หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาเชิงวิชาการ คำศัพท์เฉพาะ และต้องยกตัวอย่างหรือใช้ภาพประกอบเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความเข้าใจและเห็นภาพมากยิ่งขึ้น ในกระบวนการนี้ควรชี้แจงรายละเอียดขอบเขต และประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มจะได้รับอย่างชัดเจน เช่น หน่วยงานระดับจังหวัดจะได้ข้อมูลที่น่าสนใจไปสู่วางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนในอนาคต และตัวแทนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ จะได้รับคู่มือมาตรฐานความอยู่สบายๆ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเอง เป็นต้น

โดยข้อจำกัดของกระบวนการนี้ คือ ต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างมาก เพราะนอกจากเรื่องความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายที่ต้องทำการออกแบบกระบวนการที่แตกต่างกันแล้ว กลุ่มเป้าหมายบางกลุ่มต้องเข้าพบหลายครั้ง จึงจะเห็นความสำคัญและยินดีเข้าร่วมโครงการ และผู้วิจัยจำเป็นต้องพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนตารางการนัดหมายพบปะ พูดคุยได้ตลอดเวลา เช่น ภาคีเครือข่ายบางกลุ่มมีเวลาเฉพาะช่วงค่ำ 17.00 – 20.00 น. ในวันธรรมดาเท่านั้น และบุคคลากรที่สังกัดหน่วยงานราชการ หรือกลุ่มคนรักแม่กลอง ที่เป็นการรวมตัวกันของคนรุ่นใหม่ซึ่งมีจิตอาสาในการพัฒนาบ้านเกิด ที่จะมีเวลาว่างเฉพาะวันหยุดเสาร์-อาทิตย์เท่านั้น เพราะต้องมียานประจำเป็นของตัวเอง (รูปที่ 5)

สิ่งที่ค้นพบจากกระบวนการนี้ พบว่า ผู้วิจัยสามารถสร้างภาคีเครือข่ายได้ครบทุกกลุ่มตามเป้าหมาย ซึ่งแต่ละกลุ่มมีความเข้าใจโครงการเป็นอย่างดี อีกทั้งภาคีเครือข่ายยินดีเข้าร่วมกระบวนการตลอดระยะเวลา 1 ปีของโครงการ ภาคีเครือข่ายให้ความเห็นว่า “วิธีการที่ผู้วิจัยเลือกใช้

การเข้าหาแต่ละกลุ่มเป้าหมาย มีความเหมาะสม สามารถสร้างความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง” ทำให้เกิดการเข้าร่วมกระบวนการโดยตลอดโครงการ

6.2 การประชุมหารือ และวางแผนของคณะทำงาน

หลังจากที่ทำการสร้างภาคีเครือข่ายและสร้างความเข้าใจแล้วนั้น เดิมผู้วิจัยจะมีบทบาทเป็นผู้วางแผนและออกแบบกระบวนการทั้งหมดในการศึกษาวิจัย แต่หลังจากภาคีเครือข่ายได้เห็นความสำคัญของโครงการแล้ว จนกระทั่งได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะทำงานเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยจังหวัดสมุทรสงคราม โดยผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงครามเป็นประธาน ผู้วิจัยมีความต้องการให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างเต็มที่ ผู้วิจัยจึงเปลี่ยนบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้นำมาเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงที่มีบทบาทหน้าที่สนับสนุนภาคีเครือข่ายแทน แต่ผู้วิจัยยังต้องสามารถกำหนดทิศทางเพื่อสามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการได้อย่างครบถ้วน และเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการแทนความรู้สึกว่าตนเองเป็นแค่ผู้เข้าร่วมกระบวนการเท่านั้น

ขั้นตอนในการเตรียมงานก่อนที่จะมีการจัดกิจกรรมแต่ละครั้ง ผู้วิจัยทำการออกแบบกระบวนการและเครื่องมือที่จะใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะสามารถบรรลุจุดประสงค์ของภารกิจในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยได้จัดประชุมคณะทำงานเพื่อหารือ และทดสอบการใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล (Pre-Test) ก่อนทุกครั้ง และหากพบว่ามีข้อเสนอแนะหรือข้อควรระวังที่อาจจะเกิดขึ้นกับข้อมูลดังกล่าว เช่น เนื้อหาที่ยากต่อการทำความเข้าใจ หรือเครื่องมือที่ใช้ยากเกินไปสำหรับผู้ร่วมกระบวนการ จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการและเครื่องมือให้มีความเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมมากขึ้น เช่น ในกระบวนการเลือกบ้านกรณีศึกษา ที่เดิมผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ในการสัมภาษณ์เพื่อเลือกบ้านกรณีศึกษา แต่พบว่า ผู้เข้าร่วมกระบวนการหรือ



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 5 การสร้างภาคีเครือข่ายและการทำความเข้าใจ (Creating a network partner and understanding)

ผู้ถูกสัมภาษณ์ไม่สามารถเข้าใจตำแหน่งของบ้านแต่ละหลังในพื้นที่ของตนเอง ทำให้ผู้วิจัยต้องออกแบบกระบวนการใหม่ที่ใช้ภาพถ่ายทางอากาศ และภาพถ่ายทัศนียภาพริมแควอ้อมแทน เพื่อเข้าใจตำแหน่งและสามารถระบุตำแหน่งบ้านได้อย่างแม่นยำ

ข้อจำกัดและสิ่งที่ได้ค้นพบในกระบวนการนี้ คือ จำเป็นต้องจัดทำการประชุมหรือและวางแผนในช่วงเย็นเวลาประมาณ 17.00 – 20.00 น. เท่านั้น ซึ่งเป็นเวลาหลังเลิกงาน ผู้วิจัยจึงต้องสามารถปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานได้อย่างทันท่วงที เช่น จำเป็นต้องมีการเดินทางไป-กลับ กรุงเทพมหานคร-สมุทรสงคราม เพื่อเป้าหมายในการประชุมหรือและวางแผนมากกว่า 20 ครั้งตลอดกระบวนการศึกษาวิจัย

6.3 การจัดกิจกรรมเปิดตัวโครงการ “รู้จักบ้านเกิด เพื่อบ้านและชุมชนอยู่สบาย”

นอกจากกระบวนการสร้างความเข้าใจภายในคณะทำงานแล้ว คณะทำงานเห็นว่าการประชาสัมพันธ์และการสร้างความเข้าใจแก่ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาซึ่งจะกลายมาเป็นผู้เข้าร่วมกระบวนการในหลายกิจกรรมในการพัฒนามาตรฐานฯที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แต่ด้วยพื้นที่ศึกษาที่ประกอบด้วย 3 ตำบล ตลอดระยะทางริมแควอ้อม 7 กิโลเมตร ผู้วิจัยไม่สามารถประชาสัมพันธ์หรือสร้างความเข้าใจต่อผู้อยู่อาศัยได้ครบทุกครัวเรือนได้ คณะทำงานจึงได้ออกแบบกระบวนการในการจัดกิจกรรมเปิดตัวโครงการในพื้นที่ศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยได้ทราบวัตถุประสงค์ของโครงการฯ อีกทั้งยังเป็นการขอความร่วมมือให้ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรมตลอดกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การให้ข้อมูลที่จำเป็นต่อคณะทำงาน และการเข้าร่วมประชุมรับฟังการรายงานผลการศึกษาตลอดกระบวนการ เป็นต้น

ภายใต้โครงการเปิดตัวโครงการฯ คณะทำงานได้ออกแบบกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วม จำนวนทั้งสิ้น 4 กิจกรรม ประกอบด้วย (1) การประกวดวาดภาพระบายสี และเขียนเรียงความของเด็กนักเรียนสังกัดโรงเรียนในพื้นที่ศึกษา เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านโรงเรียน นักเรียนไปยังผู้ปกครอง (2) การเสวนา “คุณลักษณะของบ้านและชุมชนอยู่สบายริมแควอ้อม” โดยปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เห็นถึงความสำคัญของความอยู่สบายที่เกิดในพื้นที่ของตนเอง และสร้างความรู้สึกรักอยากเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ (3) การจัดนิทรรศการสถานการณ์ที่อยู่อาศัยและชุมชนริมแควอ้อม เพื่อรายงานความคืบหน้าของโครงการ และนำเสนอแนวทางในการดำเนินงานโครงการ และ (4) กิจกรรมร่วมเรียนรู้และสังเกตสถานการณ์บ้านและชุมชนอยู่สบายทางเรือ เพื่อเข้าใจบริบทและเห็นถึงความน่าสนใจของพื้นที่ริมแควอ้อม

ข้อค้นพบที่ได้จากกิจกรรมนี้ พบว่า นอกจากการให้นักเรียนนักศึกษาในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมแล้ว การที่คณะทำงานนำผลงานของนักเรียนที่ส่งเข้าประกวดมาจัดแสดงนั้น ทำให้ในวันดังกล่าวมีนักเรียนและผู้ปกครองเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก และในส่วนของการพัฒนามาตรฐานฯ ยังสามารถถอดตัวแปรความอยู่สบายได้จากภาพวาดเหล่านั้น และสิ่งที่ไม่คาดคิดที่ได้จากกระบวนการนี้คือ เกิดการพูดคุยและแลกเปลี่ยนในเรื่องตัวแปรที่มีผลต่อความอยู่สบายของผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีความหลากหลายช่วงอายุ เพศ อาชีพ และมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งทำให้บรรยากาศในการจัดกิจกรรมที่จัดมีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก (รูปที่ 6)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017
รูปที่ 6 การจัดงานเปิดตัวโครงการ “รู้จักบ้านเกิด เพื่อบ้านและชุมชนอยู่สบาย” (Project launch event in study area)

6.4 การประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 “การสำรวจภาพรวมพื้นที่ริมแควอ้อมและเลือกพื้นที่กรณีศึกษา”

การประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 มีจุดประสงค์เพื่อ 1) ร่วมเรียนรู้ภาพรวมของพื้นที่ศึกษา ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ องค์ประกอบสำคัญของชุมชนและบ้านที่มีสภาวะอยู่สบาย 2) ร่วมคัดเลือกพื้นที่ชุมชนและที่อยู่อาศัยที่จะใช้เป็นพื้นที่ศึกษาในรายละเอียด ในกระบวนการนี้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการออกแบบกระบวนการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูลในการทำความเข้าใจสถานการณ์และภาพรวมของพื้นที่ศึกษา ซึ่งผู้เข้าร่วมกระบวนการนี้ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน ตลอดจนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่

ผู้วิจัยได้เตรียมภาพถ่ายทางอากาศและผังพื้นที่ พร้อมทั้งระบุจุดที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย เช่น วัด โรงเรียน และสถานที่สำคัญ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจตำแหน่งแผนที่ และช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลในมิติต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ศึกษา ในกระบวนการนี้ผู้วิจัยได้แจกกระดาษให้ผู้เข้าร่วมเพิ่มสถานที่สำคัญบนแผนที่ พร้อมกับการเล่าประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ศึกษา มากไปกว่านั้น ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ระบุปัญหาที่พบในพื้นที่ รวมทั้งวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา รวมทั้งได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว เดิมผู้วิจัยได้วางแผนให้มีการสำรวจภาพรวมไปพร้อมกันทั้ง 3 ตำบล แต่ด้วยเป้าหมายของกิจกรรมนี้ที่ต้องการทราบข้อมูลภาพรวมของพื้นที่ในเชิงลึก ทำให้ต้องใช้เวลามากกว่าที่ได้วางแผนไว้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องแบ่งกระบวนการออกเป็น 3 ครั้งตามพื้นที่ศึกษา คือ ตำบลแควอ้อม ตำบลเหมืองใหม่ และตำบลบางคนที โดยจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ และเพื่อความถูกต้อง แม่นยำ และครบถ้วนของข้อมูลที่มีความสำคัญในการนำไปพัฒนามาตรฐานฯ ในขั้นต่อไป

ข้อจำกัดของกระบวนการนี้ คือ ผู้วิจัยจำเป็นต้องแบ่งกระบวนการออกเป็น 3 ครั้งย่อยตามพื้นที่ศึกษา ซึ่งทำให้กระบวนการนี้เกิดความล่าช้ากว่าแผนที่ได้วางไว้ แต่ในทางกลับกัน ด้วยระยะเวลาที่มากขึ้นทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีความจำเป็นต่อการนำไปสร้างตัวแปรในการประเมินมาตรฐานความอยู่สบายฯ ได้ในอนาคต พร้อมทั้งได้ร่วมวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางแก้ปัญหาที่พบในชุมชนร่วมกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ (รูปที่ 7)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 7 การประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 “การสำรวจภาพรวมพื้นที่ริมแควอ้อม” (The 1st Workshop “An overview survey of the Khwae Om area”)

6.5 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2 “การศึกษากลุ่มตัวอย่างเชิงลึก”

การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2 เป็นการร่วมเก็บข้อมูลขั้นละเอียดในกรณีศึกษาระดับชุมชน และทำการวิเคราะห์มาตรฐานความอยู่สบายฯ ร่วมกับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่กรณีศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) ร่วมสำรวจเก็บข้อมูลกรณีศึกษาในขั้นละเอียด 2) ร่วมวิเคราะห์และสอบทานข้อมูลที่ได้จากการประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 และ 3) ให้ภาคีฯ ร่วมให้ข้อเสนอแนะต่อ (ร่าง) คุณลักษณะของบ้านอยู่สบายริมแควอ้อมสมุทรสงคราม ในการร่วมคัดเลือกบ้านกรณีศึกษา ในกระบวนการการมีส่วนร่วมที่ผู้วิจัยเลือกใช้คือ การเลือกพื้นที่ศึกษาเชิงลึกจากการใช้ภาพถ่ายตลอดความยาวของคลองแควอ้อมที่มีความยาวมากกว่า 7 กิโลเมตร ส่งผลให้ผู้วิจัยต้องถ่ายภาพมากถึง 2,500 ภาพ จึงจะสามารถแสดงภาพถ่ายตลอดคลองแควอ้อมได้อย่างครบถ้วน ผู้วิจัยต้องใช้เวลาในการเตรียมข้อมูลประมาณ 1 สัปดาห์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยไม่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (รูปที่ 8)

ผลของกระบวนการในการคัดเลือกบ้านกรณีศึกษาพบว่า ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเข้าใจเรื่องตำแหน่งบ้านกรณีศึกษา เข้าใจบริบทภูมิประเทศและเข้าใจภูมิวัฒนธรรมของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ทำให้สามารถคัดเลือกบ้านกรณีศึกษาจำนวนทั้งสิ้น 32 หลัง จากนั้นได้มีการลงพื้นที่บ้านกรณีศึกษาแต่ละหลัง โดยเก็บข้อมูล 2 ส่วนคือ 1) ข้อมูลเชิงปริมาณ แสดงสัดส่วนและองค์ประกอบต่างๆ ของบ้าน ที่ส่งผลต่อความอยู่สบาย 2) ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับคุณลักษณะความอยู่สบาย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงลึก 3 เครื่องมือที่มีความเหมาะสมกับรูปแบบของข้อมูลที่ต้องการประกอบด้วย การใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ในการเก็บข้อมูลในทุกตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ร่วมเก็บข้อมูลร่วมกับภาคีเครือข่ายและผู้อยู่อาศัยในชุมชนกรณีศึกษานั้นๆ (รูปที่ 9)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 8 ภาพถ่ายตลอดคลองแควอ้อม (Rim Khwae Awm Community from the Pak Nam Monastery to Muang Mai Monastery)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 9 การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2 “การคัดเลือกและศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาเชิงลึก”
(The 2nd Workshop “Selection and study of in-depth case studies”)

ข้อค้นพบที่ได้จากกระบวนการนี้ คือ การออกแบบเครื่องมือเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากต้องสามารถสร้างความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการ และเพื่อความสะดวกและง่ายต่อการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยเอง และเมื่อผู้วิจัยสามารถออกแบบเครื่องมือที่สามารถอธิบายข้อมูลเป็นเชิงรูปธรรมได้มากเท่าไร ก็จะสามารถสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการมีส่วนร่วมและประสิทธิภาพของข้อมูลได้มากเท่านั้น

6.6 โครงการศึกษาดูงานครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทดสอบประเมินมาตรฐานความอยู่สบาย

ในกระบวนการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบาย ได้มีการจัดโครงการศึกษาดูงาน ทั้งสิ้นจำนวน 2 ครั้ง โดยการดูงานครั้งที่ 1 มีพื้นที่กรณีศึกษาคือกรุงเทพมหานคร และจังหวัดนครปฐม และการดูงานครั้งที่ 2 มีพื้นที่กรณีศึกษาคือ จังหวัดอ่างทอง นครสวรรค์ และอุทัยธานี โดย

กิจกรรมการศึกษาดูงานมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เรื่องความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนจากกรณีศึกษาที่มีบริบทคล้ายคลึงกับชุมชนริมแควอ้อม 2) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายได้ทดลองประเมินระดับความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน โดยการเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่ตนเองอาศัยที่ริมแควอ้อมกับชุมชนกรณีศึกษา และ 3) เพื่อให้ภาคีเครือข่ายให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเรื่ององค์ประกอบและคุณลักษณะความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนามาตรฐานฯ ในกระบวนการศึกษาดูงานทั้ง 2 ครั้ง ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบกระบวนการร่วมกับภาคีเครือข่าย เพื่อให้โครงการศึกษาดูงานสามารถตอบวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้ตั้งไว้ได้อย่างครบถ้วน (รูปที่ 10)

ผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการนี้ คือการออกแบบกิจกรรมที่มีความหลากหลายเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็น 1) การบรรยายจากผู้เชี่ยวชาญและนักวิชาการด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัย 2) การ



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 10 โครงการศึกษาดูงานครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 (1st and 2nd Study tour)

บรรยายจากผู้นำและผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเอง 3) การลงพื้นที่ชุมชนกรณีศึกษาเพื่อทดลองประเมินระดับความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน และ 4) การจัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเอง

สิ่งที่ผู้วิจัยพบระหว่างกระบวนการคือ เนื่องด้วยคณะครูงานและชุมชนกรณีศึกษามีความตั้งใจในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเองให้ดีขึ้น ทำให้ในการดูงานแต่ละกรณีศึกษาเกิดบรรยากาศในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่น่าสนใจ และยังเป็นการสร้างภาคีในการพัฒนาที่อยู่อาศัยระหว่างคณะครูงานและชุมชนกรณีศึกษา

6.7 การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

นอกจากกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้อยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว ผู้วิจัยได้ออกแบบการมีส่วนร่วมในการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความครบถ้วนของมาตรฐานความอยู่สบายที่ได้พัฒนาขึ้น รวมทั้งรับฟังข้อจำกัดที่อาจจะเกิดขึ้นหากจะนำมาตรฐานที่ได้ไปใช้ในการประเมินจริง ซึ่งในความท้าทายของการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับผู้เชี่ยวชาญ คือ ต้องสามารถอธิบายขั้นตอนการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบาย ที่ได้จากการศึกษาคู่ขนานกันไประหว่างการทบทวนวรรณกรรมและการมีส่วนร่วม โดยเอกสารที่เตรียมให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) การสรุปมาตรฐานความอยู่สบายที่ได้ 2) สรุปมาตรฐานความอยู่สบายแต่ละแหล่งที่มา และ 3) แบบสอบถามเกี่ยวกับมาตรฐานความอยู่สบาย ในกระบวนการนี้จึงจำเป็นต้องแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ส่งเอกสารให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา 2) วันจัดการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่ม และ 3) การส่งผลที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา

ข้อจำกัดของกระบวนการนี้ คือ วิธีการอธิบายให้ผู้เชี่ยวชาญเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐาน ที่มีจำนวนตัวแปรที่มาก และมีขั้นตอนในการพัฒนามาตรฐานที่ซับซ้อนในเวลาที่จำกัด ทำให้ต้องใช้เวลาในการออกแบบกระบวนการและเครื่องมือ อีกทั้งต้องทำการส่งข้อมูลมาตรฐานที่ได้ทำการแก้ไขตามคำแนะนำให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบทุกครั้ง (รูปที่ 11)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

ภาพที่ 11 การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ (Expert Interview and Focus group)

6.8 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ครั้งที่ 3

โครงการประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 3 เป็นการร่วมวิเคราะห์ ตรวจสอบ และให้ข้อเสนอแนะต่อ (ร่าง) มาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน อีกทั้งเป็นการร่วมพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหา และวางแผน ซึ่งเดิมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบให้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพียง 2 ครั้งเท่านั้น แต่ผู้วิจัยเห็นความสำคัญและมีความจำเป็นในการตรวจสอบและขอข้อเสนอแนะต่อร่างมาตรฐานจากภาคีเครือข่าย คณะทำงานจึงเสนอแนะให้จัดการประชุมโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างจากการประชุมโดยทั่วไปคือมีวิทยากรหรือผู้ดำเนินรายการเป็นผู้ถามคำถามและดำเนินรายการ จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมร่วมกันตอบคำถาม พูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกระบวนการ

ผลของการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ พบว่ากระบวนการและการเครื่องมือที่เลือกใช้มีความเหมาะสมที่สามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เป็น

อย่างดี และด้วยการจัดประชุมที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก ทำให้เกิดบรรยากาศที่เป็นกันเอง ผู้เข้าร่วมสามารถแสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามได้อย่างเต็มที่ (รูปที่ 12)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 12 การประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 (3rd Workshop)

6.9 การแปลงมาตรฐานฯ เป็น “คู่มือเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อความอยู่สบาย”

เพื่อให้การศึกษามาตรฐานคุณลักษณะอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนเป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยได้มีการจัดทำคู่มือเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนทั้งในระดับบ้านและระดับชุมชนขึ้น โดยได้แปลงมาตรฐานฯ ไปสู่ภาษาที่เข้าใจง่าย และมีการจัดทำภาพประกอบที่สามารถสื่อความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

ในกระบวนการนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดประชุมคณะทำงาน เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าคู่มือที่ได้จัดทำขึ้นสามารถให้คนทั่วไปเข้าใจเนื้อหาของมาตรฐานได้มากน้อยเพียงใด และนำคู่มือไปสอบถามผู้อยู่อาศัยในกรณีศึกษา เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในการจัดทำเล่มคู่มือนี้ คือ ประชาชนทั่วไป ซึ่งความท้าทายของกระบวนการนี้คือ ต้องแปลงเนื้อหามาตรฐานฯ ที่ใช้ภาษาเชิงวิชาการออกมาเป็นภาพวาดที่สามารถเข้าใจได้ง่ายแต่ยังคงความสำคัญของเนื้อหาและรายละเอียดที่ต้องการสื่อ (Panitchpakdi, Pimwern & Laohapiyawisut, 2018) ในข้อจำกัดของกระบวนการนี้ คือ ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร เนื่องจากต้องผ่านการเห็นชอบจากทั้งระดับคณะทำงาน ผู้เชี่ยวชาญ และผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ (รูปที่ 13)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 13 คู่มือเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อความอยู่สบาย (Handbook for Housing and Community Planning)

6.10 การสัมมนาเผยแพร่ผลงานและรับฟังความคิดเห็น

กระบวนการสุดท้ายของการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ คือ การจัดประชุมเผยแพร่ผลงาน โดยกระบวนการมีส่วนร่วม ในกระบวนการนี้คณะผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยในส่วนของกรรณการรายงานผลการศึกษาวิจัย วิธีการดำเนินการ เครื่องมือ และข้อจำกัดที่เกิดขึ้น คณะทำงานเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยจังหวัดสมุทรสงครามสามารถอธิบายได้ด้วยตนเอง เนื่องจากมีประสบการณ์ตรงในการร่วมคิด ร่วมวางแผน รวมถึงการร่วมลงมือปฏิบัติจริง อีกทั้งคณะทำงานสามารถรายงานผลการศึกษามีความน่าสนใจที่ไม่ได้มีเฉพาะผลการศึกษาในเชิงวิชาการเท่านั้น แต่เป็นการเล่าประสบการณ์จริงที่ได้พบ รวมทั้งความประทับใจ และสิ่งที่ได้จากการเข้าร่วมตลอดกระบวนการ โดยเป้าหมายหลักของการออกแบบกระบวนการคือ ต้องการสร้างความเป็นเจ้าของ และสร้างความภาคภูมิใจของคณะทำงาน เพราะหากคณะทำงานรู้สึกความเป็นเจ้าของแล้ว โอกาสที่จะนำผลการศึกษาไปสู่การวางแผนและปฏิบัติได้ในอนาคตย่อมมีโอกาสที่สูงขึ้นในการจัดประชุมเผยแพร่ผลงานมีผู้เข้าร่วมรับฟังที่หลากหลาย คณะผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกระบวนการประชุมระดมสมองเพื่อทราบแนวทางการนำมาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน ไปใช้ในการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนจากหลากหลายมุมมอง ในกระบวนการนี้ ผู้วิจัยต้องมีการวางแผนในการจัดกลุ่มและตำแหน่งที่นั่งของผู้เข้าร่วม เช่น 1) กลุ่มที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ระดับบริหารและผู้เชี่ยวชาญด้านที่อยู่อาศัย และ 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการและนักพัฒนาชุมชน เป็นต้น เพื่อให้แต่ละกลุ่มสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องความแตกต่างของตำแหน่งหน้าที่เพื่อให้เกิดการแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี

ผลของกระบวนการนี้ ถือเป็นการยืนยันผลของกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม และสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาใช้อย่างตลอดกระบวนการ การที่คณะทำงานและผู้เข้าร่วมกระบวนการทุกภาคส่วน มีความเข้าใจ และได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในทุกกระบวนการ รวมถึงทำให้ภาคีเครือข่ายรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่ได้ร่วมกันทำภายใต้โครงการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ผู้วิจัยได้รับนอกเหนือจากการได้มาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนฯ ที่เป็นเป้าหมายหลักของโครงการ (รูปที่ 14)



ที่มา: ผู้เขียน, 2017

รูปที่ 14 การสัมมนาเผยแพร่ผลงานและรับฟังความคิดเห็น (The Project Seminar and Feedback Hearing)

7. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน ภายใต้โครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยกระบวนการมีส่วนร่วม สามารถสรุประดับการมีส่วนร่วมตามแนวคิดการมีส่วนร่วม (Hamdi, 1997) ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ 1) การสร้างภาคีเครือข่าย และการสร้างความเข้าใจ และ 2) การจัดกิจกรรมเปิดตัวโครงการ “รู้รักบ้านเกิด เพื่อบ้านและชุมชนอยู่สบาย” ทั้ง 2 กระบวนการมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจให้กับเป้าหมายผู้เข้าร่วมทั้งในระดับคณะทำงาน และผู้อยู่อาศัยในพื้นที่กรณีศึกษา โดยข้อค้นพบของขั้นตอนการร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน พบว่า จำเป็นต้องทำความรู้จักและเข้าใจลักษณะของกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่มเป็นอย่างดี ก่อนที่จะทำการออกแบบกระบวนการสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน สิ่งที่ผู้วิจัยคาดหวังสูงสุดคือการสร้างภาคีเครือข่ายที่มีใจแทนที่การมาเข้าร่วมโครงการตามหน้าที่ เพราะถ้าหากไม่สามารถสร้างภาคีเครือข่ายที่มีใจได้ กระบวนการมีส่วนร่วมในการร่วมพัฒนามาตรฐานฯ ย่อมเกิดขึ้นได้ยากยิ่ง แต่ผลของการออกแบบกระบวนการ พบว่า ตลอดระยะเวลา 1 ปีของโครงการ นอกจากการเข้าร่วมตามบทบาทหน้าที่ของภาคีเครือข่ายแล้ว ภาคีเครือข่ายยังมีจิตอาสาและสละเวลาส่วนตัวมาเข้าร่วมทุกกระบวนการด้วยความเต็มใจแม้จะไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่ข้อจำกัดที่สำคัญของการมีส่วนร่วมระดับนี้ ต้องใช้เวลาในการพบปะพูดคุยหลายครั้งกว่าที่จะสามารถสร้างภาคีเครือข่ายและคณะทำงานที่มีใจได้

ระดับที่ 2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์หาสาเหตุ ปัญหา และแนวทางการแก้ไข ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ 1) การประชุมวางแผนของคณะทำงาน 2) โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ครั้งที่ 1 3)โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ครั้งที่ 2 และ 4) การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ การสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับที่ 2 หรือการวิเคราะห์หาสาเหตุ ปัญหา และแนวทางการแก้ไขนั้น ผู้วิจัยพบว่า หัวใจสำคัญของกระบวนการนี้คือ การออกแบบกระบวนการที่มีความเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมที่มีความแตกต่างกัน รวมทั้งการออกแบบเครื่องมือที่ต้องสามารถสร้างความเข้าใจให้กับผู้เข้าร่วมได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าหากผู้วิจัยไม่สามารถทำให้ผู้เข้าร่วมเข้าใจเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งได้ จะไม่สามารถได้ผลลัพธ์ตามที่คาดหวัง โดยข้อจำกัดของกระบวนการนี้คือ 1) ต้องออกแบบกระบวนการและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมกระบวนการที่หลากหลาย และจำเป็นต้องออกแบบกระบวนการที่เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม 2) ใช้เวลาในการเตรียมและดำเนินกระบวนการค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็น การออกแบบกระบวนการและเครื่องมือ การประชุมหรือก่อนการจัดกิจกรรม การจัดกิจกรรมที่ต้องสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการได้ตลอดเวลา และยังต้องสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างทันท่วงทีเพื่อให้กระบวนการเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และ 3) ในการออกแบบเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและทำกิจกรรมต่างๆ ต้องทำการทดสอบเครื่องมือ (Pre-Test) ก่อนการนำไปใช้จริงทุกครั้ง เพื่อประสิทธิภาพของทั้งกระบวนการที่เกิด และข้อมูลที่เป็นในการนำไปพัฒนาฐานข้อมูลต่อไป

ระดับที่ 3 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหา และวางแผนเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกันกับผู้ปฏิบัติงานร่วมในขณะนั้น

ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ 1) โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ครั้งที่ 3 2) การแปลงมาตรฐานฯ เป็น “คู่มือเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อความอยู่สบาย” และ 3) การสัมมนาเผยแพร่ผลงานและรับฟังความคิดเห็น ในกระบวนการที่ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระดับที่ 3 นี้ คือ การออกแบบกระบวนการของการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้ง ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อให้เกิดการพิจารณาแนวทาง วิธีการ และวางแผนเพื่อการแก้ปัญหาร่วมกัน ผู้วิจัยต้องออกแบบกระบวนการที่ส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ชักถาม และแลกเปลี่ยนได้อย่างเต็มที่ โดยข้อค้นพบสำคัญที่พบ คือ 1) ในการจัดกลุ่มผู้เข้าร่วมต้องจัดกลุ่มให้มีความหลากหลาย ในกรณีที่จำเป็นต้องจัดกลุ่มรวมกันระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในบางกิจกรรมอาจจะสามารถทำได้ แต่ในบางกิจกรรมต้องทำการแบ่งกลุ่มออกเป็นในระดับนโยบายและการวางแผน และระดับปฏิบัติการเพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในการแสดงความคิดเห็น และที่สำคัญคือผู้วิจัยต้องหมั่นสังเกตสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา หากกระบวนการไม่สามารถสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมในทุกภาคส่วนได้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทันทีเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น 2) การที่ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการทั้งในภาพรวม และประจำแต่ละกลุ่มนั้น สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนได้ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ อีกทั้งยังเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีระหว่างกระบวนการ

ระดับที่ 4 ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา ประกอบด้วย 2 กระบวนการ คือ โครงการศึกษาดูงาน ครั้งที่ 1 และโครงการศึกษาดูงาน ครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้เข้าร่วมได้มีส่วนร่วมในการทดลองนำ (ร่าง) มาตรฐานความอยู่สบายฯ ไปประเมินชุมชนกรณีศึกษา เพื่อตรวจสอบความครบถ้วนเหมาะสมของมาตรฐานฯ ที่ได้ทำการพัฒนา ข้อค้นพบที่ได้จากการมีส่วนร่วมระดับที่ 4 คือ ผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นผู้ที่ลงมือในการนำผลการวิจัยไปทดสอบด้วยตนเอง ซึ่งผู้วิจัยจำเป็นต้องออกแบบเครื่องมือที่เหมาะสมและเข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถประเมินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ระดับที่ 5 ด้วยระยะเวลาที่จำกัดในการพัฒนา มาตรฐานความอยู่สบายฯ ทั้ง 12 เดือน จึงไม่สามารถดำเนินกระบวนการไปจนถึงขั้นตอนการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างคณะทำงานที่มีระดับการมีส่วนร่วมสูงสุดได้ ซึ่งตรงกับผลของการทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในระดับที่ 4 เท่านั้น เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ไม่สามารถทำการประเมินผล

กระบวนการได้ด้วยตนเองหากปราศจากการให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิดของผู้วิจัย แต่หลังจากที่ทางคณะผู้วิจัยได้ติดตามผลหลังจากการดำเนินการในพื้นที่แล้วเสร็จ พบว่าหลายพื้นที่ที่กรณีศึกษาได้นำผลของการศึกษาวิจัยได้ไปต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ ยกตัวอย่างเช่น ตำบลบางสะแก ได้จัดโครงการเชิงปฏิบัติการเพื่อเผยแพร่ความรู้ภูมิปัญญาที่มีในพื้นที่ของตน โดยได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ โดยสิ่งที่ตำบลบางสะแกได้จากการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ คือ ความสามารถในการทำความเข้าใจตำบลของตนเองทั้งในเชิงพื้นที่ และความโดดเด่นในเรื่องของความอยู่สบายที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบที่น่าสนใจในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ องค์ประกอบทางด้านกายภาพ และองค์ประกอบด้านอื่นๆ โดยเฉพาะด้านสังคมวัฒนธรรมที่ชาวชุมชนในตำบลบางสะแกมีความร่วมมือกันในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและชุมชนของตนเองผ่านการจัดกิจกรรมลงแขกลงคลองหรือการร่วมมือกันในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อทำความสะอาดคลองและลำประโดงอยู่เป็นประจำ นอกจากตำบลบางสะแกแล้ว ยังมีพื้นที่กรณีศึกษาอื่นๆ สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปต่อยอด เช่น การพัฒนาพื้นที่เป็นตลาดน้ำวัดแก้วเจริญในพื้นที่ตำบลเหมืองใหม่ เป็นต้น (ตารางที่ 2)

จากการสรุปกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นร่วมกับแนวคิดการมีส่วนร่วมแล้ว พบว่า ทุกกระบวนการเป็นไปตามที่แนวคิดการมีส่วนร่วมได้ระบุไว้ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยถือว่าเป็นข้อค้นพบที่มีความสำคัญ คือ การที่ผู้วิจัยต้องการสร้างภาคีเครือข่ายและคณะทำงานของกลุ่มเป้าหมายที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน ทั้งในระดับจังหวัด(ระดับนโยบายและปฏิบัติการ) ระดับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา และผู้ที่มีศักยภาพในการเข้าร่วมโครงการนั้น ผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประวัติ บทบาทหน้าที่ ความสนใจ รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิต ซึ่งความท้าทายของกระบวนการนี้ คือ การออกแบบวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย การทำความเข้าใจ และการออกแบบเครื่องมือ ซึ่งถือได้ว่าผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น คุณภาพในด้านเนื้อหา ความเข้มข้นของกระบวนการมีส่วนร่วม และระยะเวลาในการดำเนินงาน หากต้องการนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และแนวคิดการมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในการวิจัย จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมกระบวนการเป็นอันดับแรก

ตารางที่ 2 ระดับการมีส่วนร่วมของกระบวนการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายฯ (Level of participation in the development of housing and community comfortable living performance standards)

กระบวนการมีส่วนร่วม	ระดับการมีส่วนร่วม				
	ระดับที่ 1	ระดับที่ 2	ระดับที่ 3	ระดับที่ 4	ระดับที่ 5
1. การสร้างภาคีเครือข่าย และการสร้างความเข้าใจ					
2. การประชุมวางแผนของคณะทำงาน					
3. การจัดกิจกรรมเปิดตัวโครงการ “รู้จักบ้านเกิด เพื่อบ้านและชุมชนอยู่สบาย”					
4. การประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 “การสำรวจภาพรวมพื้นที่ริมแควอ้อม”					
5. การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2 “การศึกษากลุ่มตัวอย่างเชิงลึก”					
6. โครงการดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทดสอบประเมินมาตรฐานความอยู่สบายฯ					
7. การสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ					
8. การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 3					
9. การแปลงมาตรฐานฯ เป็น “คู่มือเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยเพื่อความอยู่สบาย”					
10. การสัมมนาเผยแพร่ผลงานและรับฟังความคิดเห็น					

8. บทเรียนที่ได้

- 1) การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมาเป็นแกนหลักในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายฯ นั้น จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในช่วงของการสร้างภาคีเครือข่าย และการสร้างความเข้าใจ ซึ่งถือเป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ (knowledge) ที่สำคัญ และไม่พบในการทบทวนวรรณกรรม
- 2) การให้ความสำคัญ และการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง ถือเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่จะสามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ผู้วิจัยต้องมีความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างถ่องแท้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประวัติ บทบาทหน้าที่ ความสนใจ รวมถึงรูปแบบการใช้ชีวิต ซึ่งความท้าทายของกระบวนการนี้คือ การออกแบบวิธีการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งถือเป็นการพัฒนาทักษะ (skills) ในการออกแบบกระบวนการของผู้วิจัยตลอดกระบวนการ
- 3) กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ละเอียดอ่อน โดยการที่จะทำให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่นั้น คณะผู้วิจัยต้องเปลี่ยนบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้นำมาเป็นพี่เลี้ยง ทำหน้าที่ออกแบบวิธีการและเครื่องมือ ตั้งเป้าหมายของแต่ละกระบวนการ และคอยสนับสนุนภาคีเครือข่ายซึ่งต้องเข้ามาเป็นแกนหลักในการ

- ดำเนินกระบวนการพัฒนามาตรฐานฯ ไม่ว่าจะเป็น การร่วมนำเสนอตัวแปรที่นำไปสู่การพัฒนาเป็นมาตรฐานฯ การร่วมเลือกพื้นที่และชุมชนกรณีศึกษา การร่วมลงพื้นที่เก็บข้อมูล การร่วมนำร่างมาตรฐานฯที่ได้ไปลองทดสอบในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน โดยคุณค่าที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ (values) คือ ความเข้าใจกันระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมกระบวนการ และให้ภาคีรู้สึกว่าการพัฒนามีบทบาทสำคัญในทุกๆ กระบวนการ
- 4) ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจของการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยต้องให้ความสำคัญกับภาคีเครือข่ายและผู้เข้าร่วมกระบวนการมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบกิจกรรมที่สามารถสร้างให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน สามารถสร้างบรรยากาศที่ดีในการพูดคุย แลกเปลี่ยน และแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมกระบวนการที่มีความหลากหลาย
- 5) ผู้วิจัยต้องมีความยืดหยุ่นสูงและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการ วิธีการ และเครื่องมือตลอดเวลา เพื่อประสิทธิภาพของกระบวนการมีส่วนร่วมที่จะเกิดขึ้น รวมถึงประสิทธิภาพของผลลัพธ์ที่ได้ อีกทั้งผู้วิจัยจำเป็นต้องมีการทดลองเครื่องมือที่จะใช้ก่อนที่จะมีการนำไปใช้จริงเสมอ หากกระบวนการยังไม่สามารถสร้างให้เกิดความเข้าใจต่อผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ ผู้วิจัยต้องพร้อมที่จะปรับปรุง แก้ไข หรือเปลี่ยนวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ทันที

9. ข้อเสนอแนะ

1) หากใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานฯ ควรมีการวางแผนในช่วงของการสร้างภาคีเครือข่ายหรือกลุ่มเป้าหมายที่จะเชิญเข้าร่วมกระบวนการ และการสร้างความเข้าใจ เพราะถือว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญ และจำเป็นต้องใช้เวลาค่อนข้างนาน อีกทั้งในกระบวนการจริงอาจจะมีใช้เวลาามากหรือน้อยกว่าที่วางแผนไว้ ซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการและเครื่องมือที่ผู้วิจัยได้เลือก หากผู้วิจัยสามารถศึกษาและเข้าใจกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ ได้มากเท่าไร จะสามารถออกแบบกระบวนการในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น

2) ด้วยความละเอียดอ่อนของกระบวนการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับผู้เข้าร่วมกระบวนการมาเป็นอันดับแรก ไม่ว่าจะเป็น วิธีการและเครื่องมือที่จะเลือกใช้ ประโยชน์ที่ผู้เข้าร่วมจะได้รับตลอดกระบวนการ หรือแม้แต่การเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้ง โดยต้องมีการออกแบบและวางแผนกระบวนการให้สอดคล้องกับผู้เข้าร่วมกระบวนการมากที่สุด

3) กระบวนการภายใต้การมีส่วนร่วม ผู้วิจัยจำเป็นต้องสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการ กิจกรรม และเครื่องมือได้ตลอดเวลา และต้องสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันที เพื่อสนับสนุนให้กิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในขณะนั้น หรือปรับเปลี่ยนได้เมื่อสังเกตได้ว่าวิธีการที่ใช้อยู่ไม่สามารถได้ผลลัพธ์ตามความต้องการ และไม่สามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

4) จากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมาเป็นแกนหลักในการศึกษาวิจัย อาจจะส่งผลให้ได้รับผลลัพธ์ที่มีความแตกต่างจากกระบวนการทั่วไป ดังนั้น ระหว่างการดำเนินกระบวนการ จำเป็นต้องมีการเพิ่มเติมการมีส่วนร่วมในระดับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อเป็นการตรวจสอบผลที่ได้อยู่เป็นระยะ เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ และนำไปสู่การเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

10. กิตติกรรมประกาศ

บทความเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษามาตรฐานความอยู่สบายของที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อการวางแผนพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีรองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภาคี เป็นหัวหน้าโครงการ และได้รับการสนับสนุนโดยการเคหะแห่งชาติ ผู้วิจัยจะไม่สามารถดำเนินการวิจัยโดยกระบวนการมีส่วนร่วม หากปราศจากการสนับสนุนจาก ภาคีพัฒนาที่อยู่อาศัย จังหวัดสมุทรสงคราม ไม่ว่าจะเป็น ผู้ว่าราชการจังหวัดสมุทรสงคราม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอแควอ้อม และอำเภอบางคนที หน่วยงานระดับจังหวัด เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสมุทรสงคราม โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น รวมทั้งสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสมุทรสงคราม และสถาบันการศึกษาในพื้นที่อื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้

Reference

- Burana, A. (2013). *Study of environmental factors which impact on community conceptual thinking about restoration of the local architecture: Case study of Khlong Kwae Awm communities in Samut Songkhram*, Department of Local Architecture, Faculty of Architecture, Graduate School, Silpakorn University
- Chaowarat, P., Sawangchaeng, S. and Piriyaarnnon, M. (2016). Participatory Action Research in Promoting Safe Bike to School, *JARS* 13(2). 2016, pp. s69-s84
- Detchpiban, P., (2011). *The participation of the local community to manage and conserve the environmental quality of mangrove forest: a study exclusively of the local community in Phuket province*, Faculty of Political Science, Thammasat University
- Erwin, W. (1976). *Participation Management: Concept Theory and the Implementation*. Atlanta: Georgia State
- Fawcett, S. B. (1990). Some emerging standards for community research and action: Aid from a behavior perspective. In P. Tolan, C. Keys, F. Chertok & L. Jason (Ed.). *Researching community psychology: Issues of theory and methods* (pp. 64-75). Washington (DC): APA.
- Graves, W. (1992). Participatory research: A partnership among individuals with disabilities, rehabilitation professionals, and rehabilitation researchers. *Rehabilitation Education*, 6, 221-224.
- Hamdi, N. (1996). *Educating for Real: The Training of Professionals for Development Practice*. London: Intermediate Technology Publications
- Jeanthumrong, C. (1987). *Principles of citizen participation in urban planning and design processes*. Master of Architecture Thesis, Department of Urban Design and Planning, Silpakorn University, Bangkok, Thailand.
- National Housing Authority (1986). *Housing and Environment Standards by the National Housing Authority in 1986*. Thailand: Bangkok.
- O'Fallon, L. R., Tyson, F. L. and Deary, A. (2003). *Successful models of community-based participatory research*. Retrieved October 2, 2003, from <http://www.niehs.nih.gov/translat/cbr-final.pdf>.
- Panitchpakdi, K., Pimwern, T. and Laohpiyawisut, T., (2018). *Development of Housing and Community Comfortable Living Performance Standards through Participatory Research*, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, O.S. Printing House Limited. Thailand: Bangkok.
- Panitchpakdi, K., Pimwern, T. and Laohpiyawisut, T., (2018). *Handbook for Housing and Community Planning at the community level*, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University, Amarin Printing & Publishing Limited. Thailand: Bangkok.
- Rapeepat, et al., (1982). Participation of rural communities in Thai social and cultural conditions. *Bangkok: Sak So Pah Press*. Page 320
- Reason, P. and Rowan, J. (1981). *Human inquiry: A sourcebook of new paradigm research*. New York: Wiley. University Press.
- White, G. W., Suchowierska, M., and Campbell, M., (2004). Developing and systematically implementing.

